

ВИКОРИСТАННЯ КАНІСТЕРАПІЇ В РОБОТІ З ДІТЬМИ З ВАДАМИ РОЗУМОВОГО РОЗВИТКУ ТА АУТИЧНИМИ РОЗЛАДАМИ

У статті обґрунтовано доцільність каністерапії як результативного методу в сучасній реабілітації, аргументовано психотерапевтичний ефект методу в контексті проблем соціальної адаптації, розвитку когнітивної, емоційно-вольової та мотиваційної сфер дітей з особливими потребами. Визначено методичні принципи застосування каністерапії через досягнення позитивної взаємодії дитини з собакою, спеціально відібраної та навченої, що здійснюється під супроводом кваліфікованих інструкторів-дресирувальників і психологів. З'ясовано вплив каністерапії на активізацію дрібної моторики, довільних дій, тактильного каналу сприйняття та емпатії дитини. Визначено ефективність методу у формуванні навичок самообслуговування, відповідальності та самостійності; позитивної мотивації, комунікативних і лідерських якостей, соціального інтелекту та здатності взаємодіяти в групі. Висвітлено еkleктичний підхід у реалізації каністерапії, що інтегрує в собі фізичну реабілітацію, трюкове дресування, арттерапевтичні прийоми, казкотерапію, драматерапію, музикотерапію, танцювально-рухову терапію тощо. Окреслено подальші перспективи розвитку каністерапії.

Ключові слова: каністерапія, собака-терапевт, реабілітація, дитина-аутист, дитини з розумовими вадами.

В статье обоснована целесообразность канистерапии как действенного метода современной реабилитации, аргументирован терапевтический эффект метода в контексте проблем социальной адаптации, развития когнитивной, эмоционально-волевой и мотивационной сфер детей с особыми потребностями. Определены методические принципы применения канистерапии путем достижения положительного взаимодействия ребенка с собакой, реализуемого под присмотром квалифицированных инструкторов-дрессировщиков и психологов. Выяснено влияние канистерапии на активизацию мелкой моторики, произвольных действий, тактильного канала восприятия и эмпатии ребенка. Определена эффективность метода в формировании навыков самообслуживания, ответственности и самостоятельности, положительной мотивации, коммуникативных и лидерских качеств, социального интеллекта и способности сотрудничать в группе. Освещен эклектический подход в реализации канистерапии, интегрирующий в себе физическую реабилитацию, трюковую дрессировку, арт-терапевтические приемы, сказкотерапию, драматерапию, музыкотерапию, танцевально-двигательную терапию.

Ключевые слова: канистерапия, собака-терапевт, реабилитация, ребенок-аутист, ребенок умственно отсталый.

In the article the expedience of canistherapy as a modern method of world rehabilitolgy, which is very popular in Europe, America and also developing rapidly in Ukraine, is substantiated. The theoretical and empirical research of scientists from different countries on the feasibility of canistherapy using for children with intellectual disabilities and autistic disorders is analyzed.

The issue of involving a wide range of specialists such as child psychologists, teachers, defectologists, rehabilitators, canistherapists, dog trainers, social workers and parents to canistherapeutic activity is actualized.

The therapeutic effect of the method in the context of such problems as social adaptation, development of cognitive area, emotional and motivational spheres of children with special needs is argued. The methodical principles of canistherapeutic method implementation by the way of positive interaction of the child with a specially selected and trained dog achieving, carrying out under supervision of qualified dog-trainers, and psychologists are identified.

The psychotherapeutic role of the dog as a cotherapist, which is endowed with such qualities as emotionality, ability to express their experiences by actions, sounds, movements, facial expressions, reaction to human communication initiatives, which in combination contributes to the acceleration of

Psychology

emotional development of the child, normalizes social space, weakens the sense of loneliness, helps to overcome critical conditions and stresses is revealed.

The conditions for achieving a positive effect through the joint activities of the child and the dog: games, trainings, individual and group exercises, improvisation of tales, etc. are determined.

The influence of canistherapy on the fine motor skills activation, randomness, tactile channel of perception and empathy is found. The effect on self-help skills developing, responsibility and self-reliance, positive motivation, developing of good communication skills and leadership capacities building, social intelligence and ability to cooperate in a group is defined. An eclectic approach in the implementation of canistherapy that integrates physical rehabilitation, trick training, art therapy techniques, fairytale therapy, drama therapy, music therapy, dance movement therapy, etc. is revealed. Future perspectives of canistherapy are outlined.

Keywords: *canistherapy, therapy dog, rehabilitation, child with autism, mentally retarded child.*

Постановка проблеми. В умовах зростаючого запиту на послуги практикуючих психологів, підвищуються вимоги і до спеціалістів, які працюють з дітьми з вадами розумового розвитку та аутичними розладами. З'являються нові методи і способи вирішення проблем таких дітей. Одним із ефективних методів психоосвітньої реабілітації, який допомагає дітям розвиватися, пізнавати життя та адаптуватися у світі звичайних людей, є каністерапія. Метод є дуже популярним у Європі та Америці, швидко розвивається і в Україні. Зазвичай, у каністерапевтичній діяльності задіяні такі спеціалісти як психологи, дефектологи, реабілітологи, каністерапевти, кінологи-дресирувальники, соціальні працівники тощо.

Каністерапія покликана допомагати дітям і підліткам із особливими потребами в адаптації та розвитку через організацію взаємодії зі спеціально підготовленими собаками. Досвід спілкування з собаками позитивно впливає на людину, оскільки собаки мають якості, подібні до людських: емоційність, здатність виражати свої переживання діями, звуками, мімікою, реакцією на комунікативні ініціативи людини. Крім того, вони легко завчають вербальні команди та охоче їх виконують. Стаючи партнерами дітей, собаки-терапевти прискорюють їхній емоційний розвиток, допомагають подолати критичні стани і стреси. Позитивний ефект досягається за рахунок організації спільних видів діяльності дитини і собаки: гри, тренування, виконання індивідуальних і групових вправ тощо. Взаємодія з собакою дозволяє з високою ефективністю долати проблеми, пов'язані з соціальною дезадаптацією дітей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми дітей із вадами розумового розвитку й аутичними розладами та різні методи психоосвітньої роботи з ними, у тому числі з використанням каністерапії, розглядалися у дослідженнях С. Забрамної, М. Мальцевої, Л. Ращевської, Л. Смолової, А. Субботіна та ін. Аналіз робіт учених дає підстави свідчити про актуальність проблеми застосування каністерапії в якості одного із методів реабілітації у психоосвітній роботі з дітьми із вадами розумового розвитку та аутичними розладами.

Так, М. Мальцева зазначає, що на сьогодні, на жаль, не існує жодних методів та засобів, які можуть остаточно вилікувати аутизм [Мальцева, 2014]. Тому, для більш раціонального ефекту, каністерапію часто поєднують з іншими методами реабілітації. Каністерапія може включати в себе фізичну реабілітацію за допомогою спеціальних вправ, спрямованих на відновлення поведінкових реакцій і вироблення координованих рухів (наприклад, підняття ніг одночасно із підняттям лап собакою тощо). На заняттях використовуються найрізноманітніші прийоми: ігри, вправи, елементи трюкового дресирування, казкотерапія (діти беруть участь у складанні історій і казок із персонажами собаками, виконують музичні постановки, програють ролі у своїх історіях і казках) тощо. Таке проживання емоцій та почуттів дозволяє більш повно розвивати і коригувати емоційно-вольову сферу дитини. Залучення уваги дитини до подій на занятті і матеріалу, пропонуваного дітям, ґрунтується на постійній підтримці інтересу. Все це й зумовлює актуальність та значущість каністерапії в психоосвітній роботі з «особливими» дітьми.

Л. Смолова зазначає, що пет-терапія допомагає в нормалізації соціального простору, знижує відчуття самотності у людей, що мають психічні порушення та обмежені можливості [Смолова, 2008: с. 45-50].

А. Медведєв наводить дані Міністерства освіти та наукових досліджень ФРН, згідно з якими власники собак менше сприйнятливі до стресових розладів, депресій та на 25% рідше звертаються до лікаря, ніж люди, що не мають собак. Аутичні розлади характеризуються порушенням емоційного зв'язку, навіть з близькими людьми, стереотипністю поведінки, консерватизмом у взаєминах з оточуючим середовищем, острахом змін у ньому, мовленнєвим недорозвитком, фоновим відчуттям тривоги та страху. Через такий стан діти знаходяться у постійному стресі [Медведєв, 2007: с. 61].

Метою статті є аналіз науково-методичної літератури з окресленої проблеми, обґрунтування переваг каністерапії в психоосвітній роботі з дітьми з вадами розумового розвитку та аутичними розладами. Завдання полягає у висвітленні практичного досвіду застосування каністерапії, аналізі реальних проблем і перспектив каністерапії як методу реабілітації, розробці методичних програм психотерапевтичних занять.

Виклад основного матеріалу. Діагноз «аутизм» стали використовувати зовсім недавно. Особливості першої дитини з таким діагнозом були описані у медичній статті у 1943 році. Стаття була присвячена розладу, «про який раніше не доповідалося». Такі розлади зараз називають «аутичними розладами». Аутичні розлади характеризуються появою неконтактності, ехолалією, несприйняттям змін оточуючого середовища тощо. Тоді вважалося, що такі стани зустрічаються дуже рідко, але зараз ми знаємо, що 6 із 1000 дітей (хлопчиків у 4 рази більше, ніж дівчаток) народжується з різними аутичними розладами [Donvan, Zucker, 2010].

Ще Л. Виготський у своїх роботах вказував на величезну роль навчання в розвитку людини. Він вважав, що розвиток людини відбувається за допомогою таких психологічних засобів як мова, письмо тощо [Виготський, 2005: с. 244]. Існує група дітей, що має вади розумового розвитку та аутичні розлади, яких називають «особливими» («аномальні діти») [Виготський, 2003: с. 333]. У «особливих» дітей виникають проблеми з використанням таких засобів. Саме це віддаляє їх від світу людей, обмежує чи навіть позбавляє можливості спілкуватися із звичайними дітьми та, досить часто, й дорослими людьми. Вони живуть у своєму світі і якщо цілеспрямовано не працювати над їхнім розвитком методами психоосвітньої реабілітації, світ цей звужується з кожним роком до «чотирьох стін», за межі яких таким дітям все складніше виходити. У таких дітей знижується допитливість і пізнавальна активність через проблеми у сприйнятті нової інформації, така дитина повільно навчається і, відповідно, розвивається.

Л. Виготський вказував на дію загальних законів розвитку щодо розвитку аномальної дитини, але також і на різні темпи, терміни та якість у кожного типу аномального розвитку [Виготський, 2003: с. 333-334].

Затримка розумового розвитку – це зниження рівня інтелекту, що виникає у період розвитку. Цьому також сприяє низька здібність до адаптації. Дитина з вадами розумового розвитку вже з перших років життя потребує реабілітації, покращення фізичного та соціального розвитку. Для такої реабілітації корисною є терапія із застосуванням собаки. Вона є найбільш популярною з-поміж інших видів анімалотерапії через свою доступність та соціально прийнятну поведінку.

Появі каністерапії ми завдячуємо канадському дитячому психіатру Б. Левінсону. Саме він у 60-х роках виявив позитивний вплив собаки на дітей, які проходили в нього лікування. Тоді й отримав цей метод назву «пет-терапія» (з англ. pet – домашня тварина, годіванець), або «каністерапія» (з лат. canis – собака + грец. Θεραπεία – лікування). Б. Левінсон спостерігав за взаємодією юних пацієнтів та собак, у результаті дійшов висновку, що саме собака є ініціатором таких взаємостосунків. Дитина завдяки собаці відчуває себе у безпеці, випромінює психологічний комфорт, що прискорює лікування. Він відмічав, що застосування каністерапії дає позитивні результати в роботі із замкнутими, некомунікабельними дітьми, та дітьми, які мають аутизм або шизофренію. Так, психіатр Б. Левінсон зазначив, що спілкування з собакою в якості базового компоненту психотерапії може допомогти аутистам почати контактувати з реальністю [Levinson, 1962: p. 60-64].

Заняття з каністерапії сприяють загальному розвитку дитини, корекції психоемоційної та вольової сфер особистості, розширенню кругозору, засвоєнню нових понять і навичок самопрезентації. Каністерапія сприяє розвитку адаптації до взаємодії з собаками різних порід і розмірів. Учені стверджують, що каністерапія активізує дрібну

моторику, розвиває довільні дії, тактильний канал сприйняття та емпатію. Каністерапія є одним із ефективних напрямів у світовій реабілітології. Це один із видів реабілітації людини за допомогою спеціально відібраних і навчених собак під наглядом кваліфікованих інструкторів-дресирувальників та психологів.

Реабілітація за допомогою каністерапії – це процес і система психологічних, педагогічних заходів, спрямованих на усунення або, можливо, більш повну компенсацію обмежень життєдіяльності, викликаних порушенням здоров'я, за допомогою взаємодії з собакою.

Каністерапія поліпшує стан дітей, хворих на аутизм, аутичні розлади, синдром Дауна, ДЦП, синдром дефіциту уваги і гіперактивності, із затримкою мовленнєвого розвитку, затримкою розумового розвитку та при інших специфічних особливостях розвитку дитини. Дієвість методу каністерапії полягає в тому, що собака виступає суб'єктом взаємодії, здатним повною мірою створити ситуацію довіри, особистісної безпеки, виступає з'єднувальним ланцюжком процесу налагодження взаємин з однолітками та оточуючими людьми. Професійне завдання фахівців полягає в тому, щоб розімкнути дуальний зв'язок «собака-дитина» і ввести в цей простір інших учасників взаємодії. За допомогою спілкування собаки і дитини з обмеженими можливостями відбувається відновлення соціального статусу неповносправної дитини, включення її в соціальне середовище, розкриття індивідуальності.

Перші симптоми аутичних розладів стають помітними вже упродовж перших двох років з моменту народження дитини. При своєчасному втручанні таку дитину можна навчити елементарним навикам самообслуговування, допомагати собі, соціальним взаємостосункам та спілкуванню з оточуючими [Wolff, 2004: p. 202].

Спілкування з собаками дозволяє «особливій» дитині буди собою, бо для собаки немає значення, чи відповідає дитина загальноприйнятим психоосвітнім та медичним нормам. Собака не оцінює, не критикує, не ведеться на істерики й не задовольняє примхи дитини, заважаючи її розвитку.

За даними останніх досліджень собаки-терапевти можуть знизити стрес у дітей з аутизмом. Такі собаки проходять спеціальне навчання, яке гарантує їхню повну слухняність і спокій у будь-якій ситуації. Після появи такої собаки у домі в дітей з аутичними розладами понижується рівень гормону стресу – кортизолу [Guerin, 2015; Herzog, 2014].

Попередні дослідження також показали ефективність собак-терапевтів у соціальній адаптації та підвищенні у дітей здатності вирішувати побутові ситуації. Канадський професор кафедри психіатрії С. Люп'єн зазначає, що позитивні результати щодо позитивного впливу собак-терапевтів на фізіологічному рівні були отримані вперше. Результати досліджень були опубліковані у фаховому журналі «Psychoneuroendocrinology» («Психонейроендокринологія»). С. Люп'єн та

її колеги вимірювали рівень кортизолу у слині 42 дітей з розладами аутистичного спектру (РАС). У нормі рівень кортизолу досягає піку приблизно через 30 хвилин після пробудження людини. Це явище називається «кортизолова реакція на пробудження», а потім, упродовж дня, рівень знижується. У дітей вимірювалася кортизолова реакція на пробудження до, під час і після роботи із собакою-терапевтом. За два тижні до появи собаки рівень кортизолу у дітей підвищувався на 58% упродовж перших 30 хвилин з моменту пробудження. У присутності собаки реакція на пробудження знижувалася, підвищення було лише на 10%. Через 4 тижні собак забрали, рівень кортизолової реакції на пробудження знову збільшився і досяг 48%.

За словами батьків, під час перебування в домі собаки, у дітей зменшувалася проблемна поведінка, у тому числі й істерики. За 2 тижні до появи собаки середня кількість таких випадків сягала 33-х. Під час знаходження в домі собаки – зменшилася до 25-ти випадків.

На думку професора С. Люп'єн подальші дослідження необхідні, щоб з'ясувати, яким чином і чому присутність собаки понижує рівень кортизолу. Гіпотетично, можливо собаки допомагають дітям краще засинати, що впливає на рівень цього гормону [Rettner, 2010].

З. Фрейд, який мав собаку породи чау-чау, також помітив, що пацієнти, які приходять на психотерапевтичний прийом, почувають себе спокійніше та є більш відкритими у присутності його собаки [Coren, 2013].

Пізніше Б. Левінсон провів опитування 150 лікарів – дитячих психотерапевтів – за допомогою спеціального анкетування. Третя частина з них зізналася, що залучають тварин у ході дитячої психотерапії, перше місце серед яких посіла собака [Корнєєв, 1989]. Тому метод каністерапії є дуже поширеним на Заході та швидко набуває популярності в Україні.

Однією з країн, у яких каністерапія набула державного визнання та законодавчого урегулювання, є Польща. Професія каністерапевта визначена законом в якості професійної діяльності. Вона регулюється Канонам каністерапії, який у першій редакції був оприлюднений у 2006 році. Згідно цього документу каністерапія – це метод, що посилює розвиток особистості, освіти та реабілітації, у якій мотиватором є спеціально відібраний та навчений собака, який управляється кваліфікованим каністерапевтом.

Каністерапія в Польщі включає в себе такі *види занять*:

1. *Зустріч із собакою (ЗС)* – це заняття, метою якого є налагодження позитивного контакту між учасниками та собакою. Під час спонтанної, веселої гри (під керівництвом ведучого) учасники звикають до контакту з собакою, гладять його, дають команди. Завданням цього заняття є передача позитивних емоцій учасникам, отримання задоволення від спілкування з собакою, подолання страху у взаємодії із оточуючими. Заняття стимулює розвиток органів чуття і сприйняття, дозволяє відволіктися від навколишньої реальності. Залежно від потреб підопічних і

можливостей установи, заняття має форму індивідуальних зустрічей або групової роботи. Вони можуть проходити у формі одноразових зустрічей або циклічного заняття. Тривалість, зазвичай, не визначається однозначно. Каністерапевт веде документацію у вигляді нотаток щодо поведінки учасників.

2. *Навчання з Собакою (НС)* – це заняття, спрямоване на поліпшення інтелектуальної і пізнавальної сфер дитини, що вимагає певної підготовки (сценарію), а також знань і вмінь, які виходять за межі ЗС. Заняття, зазвичай, проходять у дитячих садочках і школах. Собака використовується в якості «помічника у навчанні», мотивує до навчання та активізує можливості до засвоєння знань. Дитина більш охоче запам'ятовує зміст матеріалу, героєм якого є її новий друг-собака. НС також допомагає дітям із низьким сприйняттям або тим, які не бажають (з різних причин) засвоювати матеріал та відвідувати школу. Заняття проводяться у групах або індивідуально. Вони мають певний сценарій, що реалізовує програму навчання. Рекомендується вести документацію заняття, особливо у разі проведення індивідуального.

3. *Терапія з Собакою (ТС)* – це комплекс вправ, які відповідають запланованій реабілітаційній меті. Розробляється методика, яка узгоджується з реабілітологом або лікарем. Ця методика характеризується індивідуальним підходом до кожного з учасників щодо його можливостей і потреб. ТС повинна бути задокументована: на кожного учасника відкривається інформаційна карта і карта проведення заняття. У них фіксуються види вправ, а головне, досягнуті результати, які дозволяють вивірити доцільність застосування методів. ТС є розвиваючою системою, тобто залежно від ступеня досягнення успіхів у реабілітації застосовується поступове підвищення рівня труднощів. Найефективнішою формою ТС є індивідуальне заняття або заняття в малих групах [*Kanony kynoterapii, 2006*].

А. Субботін і Л. Ращевська виділяють пасивну та активну діяльність за участю тварин.

Пасивна – це просте спостереження за поведінкою собак, за їх комунікацією з іншими людьми (наприклад, з батьками дітей) тощо.

Активна діяльність – це сумісна діяльність клієнтів та собак: ігри, годування, сумісні фізичні вправи тощо. Саме від такої діяльності залежить терапевтичний ефект. Для подібної терапії потрібні спеціально відібрані та навчені собаки, а також підготовлені спеціалісти (психолог чи психотерапевт та дресировальник) [*Субботін, Ращевська, 2004: с. 4*].

Цей метод може використовуватися в чистому вигляді або в комбінації з іншими. Однак, вважаємо, що найбільш ефективним є поєднання різних методів та способів реабілітації, зокрема доцільно застосовувати каністерапію в поєднанні з арт-терапією, ігротерапією, фізичними вправами тощо.

Так, С. Забрамна вважає, що для розумово відсталих дітей характерною є виражена обмеженість обсягу сприйняття (нерозуміння повного тексту), порушення вибіркового сприйняття, сприйняття простору та часу, бажання пізнавати оточуючий світ; не виникає потреба в емоційному спілкуванні з дорослими [Забрамна, 1995: с. 5]. Таким дітям взаємодіяти з собакою емоційно та й інтелектуально значно легше, ніж з людьми. Собаки не володіють абстрактним мисленням та мовленням. Гра та спілкування з собакою зрозумілі для дитини, оскільки потребують виконання чітких дій і, як правило, мають передбачуваний результат зі сторони собаки.

Сумісна з собаками діяльність має бути продумана спеціалістами у вигляді програми заняття. Перші заняття для дитини повинні починатися зі знайомства з собакою та іншими присутніми (при групових заняттях). У складних випадках заняття може починатися з пасивного спостереження як за собакою, так і за діями інших пацієнтів. Ігри та спілкування, в залежності від потреби конкретної дитини, можна змінювати, спрощувати чи ускладнювати.

Для «особливих» дітей система взаєностосунків у соціумі часто виявляється занадто складною, навіть коли йдеться про обмежену групу, наприклад, сім'ю чи групу у дитячому садочку. Освоїти всі форми поведінки, що потребують такі взаємини, не можливо без певного рівня інтелекту. Дитина розгублюється через неможливість осмислити такий об'єм інформації. Це поглиблює дезадаптацію та часто стає причиною агресивної поведінки дитини. Взаємини ж із собакою достатньо прості. Саме через це така дитина може сама оцінювати ситуацію та управляти нею. Собака має обмежений словниковий запас для розуміння мовлення та набір умовних сигналів для керування нею. Віддаючи собаці команди, дитина має змогу відчувати себе повноправним учасником комунікації. Каністерапія, на думку А. Субботіна і Л. Рацевської, виступає в якості опори для побудови та впорядкування уявлення дитини про світ [Субботін, Рацевська, 2004: с. 35].

Так, Т. Любімова вказує на необхідність комплексного підходу до корекції за допомогою спеціально підібраних ігор та вправ із собаками. Через особливість кожної дитини потрібно знаходити індивідуальний підхід з урахуванням стану дитини, її віку, характерологічних особливостей та специфічних потреб. Повинна вестися документація, динаміка розвитку дитини має відстежуватися спеціалістом (лікарем дитини, психологом, дефектологом) [Любімова, 2010].

М. Мальцева вказує на необхідність отримати інформацію про патологічні порушення, з якими каністерапевту доведеться мати справу та почати працювати з найбільш значущими з них. Вона рекомендує ускладнювати завдання поступово для того, щоб не обтяжувати дитину. Не треба поспішати, на першому занятті головне не заподіяти шкоду пацієнту. «Особливі» діти можуть страждати неофобією (боятися всього нового),

бути недружелюбними або гидливими. Бажано розпочинати заняття ритуалом знайомства з новими людьми і тваринами, а завершати – ритуалом прощання. Такі ритуали заспокоюють дітей та створюють сприятливу атмосферу з подальшою перспективою [Мальцева, 2014].

У каністерапії, як і в інших методах психоосвітньої роботи з дітьми з вадами розумового розвитку й аутичними розладами, проведення наукових досліджень ускладнюється різними патологічними симптомами та індивідуальними особливостями кожної дитини. Ускладнення збору анамнезу полягає в тому, що батьки достатньо необ'єктивно подають інформацію про дитину. У медичній та педагогічній документації має місце гіпер- та гіподіагностика, що з'ясовується з часом. Ускладнення полягають ще в тому, що помітні терапевтичні результати з'являються через досить тривалий час після занять (місяць, рік). З метою покращення результатів необхідно проводити динамічне спостереження та співпрацювати з іншими спеціалістами, що фахово взаємодіють з дитиною. Більшість опублікованих досліджень щодо анімалотерапії, як зазначає професор психології з Університету Західної Кароліни Г. Герцог [Herzog, 2014], свідчать про позитивні результати. Було проведено дослідження з 14 пацієнтами з діагнозом аутизм [Guérin, O'Haire, 2015]. Однак, складно дослідити результативність подібних досліджень через ряд причин: недостатня кількість вибірки досліджуваних, визначення контрольної групи, відсутність чітких критеріїв і термінології, наявність об'єктивного контролю за дослідженням тощо [Herzog, 2014].

Висновки. Каністерапія є дуже цікавим і перспективним методом психоосвітньої роботи. На жаль, технічний прогрес значно віддаляє людину від природи, яка здатна відновлювати та зцілювати. Безумовна любов й абсолютне прийняття, що дарують нам собаки, здійснюють дива навіть з «особливими» дітьми.

Отже, синтезуючи результати досліджень, визначимо переваги каністерапії у психоосвітній реабілітаційній діяльності.

1. Спілкування з собакою, у першу чергу, підвищує мотивацію, тому прогрес відбувається не на подоланні перешкод (фізичних, психічних), а на емоційному пориві, на бажанні зробити що-небудь для тварини. Собака є достатньо активним учасником взаємодії, до того ж вона тонко відчуває налаштованість дитини, її психоемоційний стан, вгадує її бажання.

2. Важливим аспектом є те, що собака розуміє, що їй хоче сказати дитина, а це дає можливість дитині відчувати себе успішною, проявити свої лідерські якості та отримати позитивний зворотний зв'язок як від тварини, так і від дорослого, який поруч.

3. Дитина реалізує і задовольняє потреби: бути визнаною у спілкуванні, любові та повазі, фізичному контакті, потребу в суспільно-корисній праці, прояві турботи про оточуючих тощо.

4. Діти з аутизмом та іншими особливостями розвитку спілкуються

з дорослими й однолітками більш відкрито і безпосередньо, коли ця взаємодія будується навколо собаки і разом з собакою.

5. Безсумнівна користь для розвитку когнітивної сфери дитини. Оскільки в ході занять вживається багато нових слів і термінів з кінології, в ігровій формі пропонуються різні інтелектуальні завдання, діти у формі гри розширюють свій кругозір, підвищують інтерес до навчання.

6. Собака зчитує інформацію про емоційний стан дитини на невербальному рівні, що дозволяє їй більш чуйно реагувати на мінливий стан дитини і допомагати останній контролювати свої емоції.

7. Програма занять може включати в себе й фізичну реабілітацію. Це спеціальні вправи, спрямовані на відновлення поведінкових реакцій, вироблення координованих рухів з довільним розслабленням скелетної та дихальної мускулатури. При цьому механізм поліпшення самопочуття пов'язаний з посиленням продукування ендорфінів при тривалій м'язовій активності, які благотворно впливають на психічний стан людини.

8. Важливою складовою занять є наочність. Для проведення занять використовуються стенди, плакати, кінологічне спорядження (собачі іграшки, повідки тощо), костюмовані театральні шоу з собаками. Діти не тільки залучаються до участі в різних іграх, але також є активними учасниками розробки і підготовки сценаріїв шоу, музичних постановок, казкотерапії, виходять з собаками і показують різні номери, придумують і проводять змагання, в яких дорослі і собаки змагаються в кмітливості та спритності з дітьми. У результаті занять вдається допомогти дітям подолати страх і невпевненість у собі під час публічних виступів.

В Україні каністерапія зовсім новий і молодий напрям реабілітації і терапії, яким займається невелика кількість ентузіастів-психологів, інструкторів-дресирувальників, реабілітологів. Існує потреба у створенні відповідних державних нормативів, методичних рекомендацій співпраці з фахівцями відповідної медичної спрямованості та у проведенні досліджень з метою відстеження результативності застосування методу.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці відповідних нормативів на державному рівні; методичних рекомендацій для психологів, дресирувальників, каністерапевтів, батьків особливих дітей; у налагодженні співпраці з фахівцями медичного спрямування; у проведенні теоретико-емпіричних досліджень з метою відстеження ефективності застосування методу каністерапії.

ЛІТЕРАТУРА

Выготский, 2005 – Выготский Л. С. Психология развития человека / Л. С. Выготский; [Библиотека всемирной психологии]. – М. : Изд-во «Смысл». – 2005. – 1136 с.

Выготский, 2003 – Выготский Л. С. Основы дефектологии / Л. С. Выготский; [учебн. для вузов; спец. л-ра]. – СПб. : Лань, 2003. – 654 с.

Забрамная, 1995 – Забрамная С. Д. Психолого-педагогическая диагностика умственного развития детей / С. Д. Забрамная; [учеб. для студ. дефектол. фак. педвузов и ун-тов / 2-е изд., перераб.]. – М. : Просвещение: Владос, 1995. – 122 с.

Корнеев, 1989 – Корнеев Л.А. Слово о собаке / Л.А. Корнеев. – Москва: Мысль, 1989. – 256 с. –

- <http://kinlib.ru/books/item/f00/s00/z0000017/st025.shtml>.
- Любимова, 2010* – Любимова Т. Л. Канис-терапия как средство реабилитации детей с нарушением интеллектуального развития / Т. Л. Любимова // Специальная психология. – №1. – 2010. – <http://psydog.ru/d/1009345/d/detisnarusheniyeintellektualnogorazvitiya.docx>.
- Мальцева, 2014* – Мальцева М. Н. Приемы канистерапии при работе с пациентами страдающими расстройствами аутистического спектра / М. Н. Мальцева. – 2014. – <http://wolcha.ru/sobaki-i-ljudi/2081-kanis-terapiya-i-autizm.html>.
- Медведев, 2007* – Медведев А. Собака-целитель: 10 основных методов канистерапии / А. Медведев, И. Медведева. – М. : АСТ, 2007. – 24 с.
- Смолова, 2008* – Смолова Л. В. Психология взаимодействия с животными и ее применение в психолого-социальной работе: [по материал. зарубежн. источн.] / Л. В. Смолова // Ученые записки Санкт-Петербургского Ин-та Психологии и социальной работы. – Вып. 1, том 9. – 2008. – С. 45-50.
- Субботин, 2004* – Субботин А. В. Лечебная кинология. Теоретические подходы и практическая реализация / А. В. Субботин, Л. Л. Ращевская. – «Макцентр. Издательство», 2004. – 160 с.
- Coren, 2013* – Coren S. How Therapy Dogs Almost Never Cameto Exist / Stanley Coren. – Psychology Today. – Sussex Publishers, LL. – 2013. – <https://www.psychologytoday.com/blog/canine-corner/201302/how-therapy-dogs-almost-never-came-exist>.
- Donvan, 2010* – Donvan J. Autism's First Child / J. Donvan., C. Zucker. – 2010. – <http://www.theatlantic.com/magazine/archive/2010/10/autisms-first-child/308227>.
- Guérin, 2015* – Guérin A. Animal-Assisted Intervention for Autism / A. Guérin, M. O'Haire / Purdue University. – 2015. – <http://vet.purdue.edu/chab/ohaire/index.php>.
- Herzog, 2014* – Herzog H. Does Animal-Assisted Therapy Really Work? What clinical trials reveal about the effectiveness of four-legged therapists / Herzog Hal Psychology Today. – Sussex Publishers. – 2014. – <https://www.psychologytoday.com/blog/animals-and-us/201411/does-animal-assisted-therapy-really-work>.
- Kanony kynoterapii, 2006* – Kanony kynoterapii // Pierwotny document przygotowany. – «Kanonów Polskiej Hipoterapii». – 2006. – <http://www.kynoterapia.eu/kynoterapia.html>.
- Levinson, 1962* – Levinson B. The dog as «co-therapist» / B. Levinson // Mental Hygiene. – 1962. – С. 46, 60-64.
- Rettne, 2010* – Rettner R. Dogs Reduce Stress in Kids with Autism / Rachael Rettner // Live Science. – 2010. – <http://www.livescience.com/10166-dogs-reduce-stress-kids-autism.html>
- Wolff, 2004* – Wolff S. Thehistory of autism / Sula Wolff // European Child & Adolescent Psychiatry. – Vol. 13, No. 4. – Steinkopff Verlag, 2004. – С. 202.

REFERENCES

- Vygotskij, 2005* – Vygotskij L. S. Psihologiya razvitiya cheloveka / L.S. Vygotskij; [Biblioteka vseмирnoj psihologii]. – М. : Izd-vo «Smysl». – 2005. – 1136 s.
- Vygotskij, 2003* – Vygotskij L. S. Osnovy defektologii / L.S. Vygotskij; [учебн. dlya vuzov; spec. l-ra]. – SPb.: Lan', 2003. – 654 s.
- Zabramnaya, 1995* – Zabramnaya S. D. Psihologo-pedagogicheskaya diagnostika umst-vennogo razvitiya detej / S. D. Zabramnaya; [учеб. dlya stud. defektol. fak. pedvuzov i un-tov / 2-e izd., pererab.]. – М. : Prosveshchenie: Vlado, 1995. – 122 s.
- Korneev, 1989* – Korneev L. A. Slovo o sobake / L. A. Korneev. – Moskva: Mysl', 1989. – 256 s. – <http://kinlib.ru/books/item/f00/s00/z0000017/st025.shtml>.
- Lyubimova, 2010* – Lyubimova T. L. Kanis-terapiya kak sredstvo reabilitacii detej s narusheniem intellektual'nogo razvitiya / T. L. Lyubimova // Special'naya psihologiya. – №1. – 2010. – <http://psydog.ru/d/1009345/d/detisnarusheniyeintellektualnogorazvitiya.docx>.
- Mal'ceva, 2014* – Mal'ceva M. N. Priemy kaniстерапии pri rabote s pacientami stradayushchimi rasstrojstvami autisticheskogo spektra / M. N. Mal'ceva. – 2014. – <http://wolcha.ru/sobaki-i-ljudi/2081-kanis-terapiya-i-autizm.html>.
- Medvedev, 2007* – Medvedev A. Sobaka-celitel'. 10 osnovnyh metodov kaniстерапии / A. Medvedev, I. Medvedeva. – М. : AST, 2007. – 24 s.
- Smolova, 2008* – Smolova L. V. Psihologiya vzaimodejstviya s zhivotnymi i ee primenenie v psihologo-

УДК 159.925–057.87

Наталія Заболотна

КОГНІТИВНІ СТИЛІ ЯК ОДНА З ПСИХОЛОГІЧНИХ СИСТЕМ АДАПТАЦІЇ ЛЮДИНИ ТА ІНТЕГРАЦІЇ ЇЇ РЕСУРСІВ

У статті розглянуто основні ключові ідеї, які визначено в проблематиці стилю в сучасній психології. Аналізуються особливості даної проблеми, які є спільними для всіх досліджень стилів (когнітивних, індивідуальних стилів діяльності, стилів керівництва і лідерства, стилів життя і поведінки) і утворюють «загально стильове проблемне поле». Здійснено узагальнення різних підходів у тлумаченні стильового аспекту: будь-які зміни обставин життя людини (які сприймаються як суб'єктивно значущі) можуть призводити до зміни стилю життя, поведінки, типу адаптації до соціального середовища, до зміни професійних цілей тощо. Виокремлено наступні підходи щодо досліджень з проблеми адаптації людини до середовища: типологічний, функціональний, стильовий, екологічний. Зазначено, що продуктивним етапом розуміння феномену стилю, когнітивного зокрема, та його ролі в успішності суб'єкта варто вважати врахування вищих, духовних здібностей людини в інтеграції ресурсів людини, її адаптаційних можливостей. Зроблено висновок, що різні підходи до вивчення аспектів адаптації людини до середовища призводять до залучення в предмет досліджень різнорівневих механізмів регуляції; особистісних, когнітивних, стильових характеристик людини. У дослідженні стилів починають враховуватися ефекти впливу «локального стилю» на організацію та гармонізацію поведінки людини загалом.

Ключові слова: стиль, когнітивний стиль, індивідуальність людини, стильовий підхід, екзистенційний інтелект.

В статье рассмотрены основные ключевые идеи, которые определены в проблематике стиля в современной психологии. Анализируются особенности данной проблемы, являющиеся общими для всех исследований стилей (когнитивных, индивидуальных стилей деятельности, стилей руководства и лидерства, стилей жизни и поведения) и образуют «общестильовое проблемное поле». Осуществлено обобщение различных подходов в толковании стильового аспекта: любые изменения обстоятельств жизни человека (которые воспринимаются как субъективно значимые) могут способствовать изменению стиля жизни, поведения, типа адаптации к социальной среде, к изменению профессиональных целей и т. п. Выделены следующие подходы в исследованиях проблемы адаптации человека к среде: типологический, функциональный, стильовой, экологический. Отмечено, что продуктивным этапом понимания феномена стиля, когнитивного в том числе, и его роли в успешности субъекта следует считать учет высших, духовных способностей человека в интеграции ресурсов человека, его адаптационных возможностей. Сделан вывод, что различные подходы в исследовании аспектов адаптации человека к среде приводят к вовлечению в предмет исследований разноуровневых механизмов регуляции; личностных, когнитивных, стильовых характеристик человека. В исследовании стилей начинают учитываться эффекты влияния «локального стиля» на организацию и гармонизацию поведения человека в целом.

Ключевые слова: стиль, когнитивный стиль, индивидуальность человека, стильовой подход, экзистенциальный интеллект.

The article analyzes the problems of the stylistic organization of human psychic activity and its role in adaptation to the environment and human life. Psychology of the last decades recognizes the person's right to be an active subject of his or her own life – to perceive the world in one's own way, to